

УДК 352.075:78.05

Т. Л. ДОРОШ

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Досліджено управління системою музичної освіти на місцевому рівні. Запропоновано концептуальну схему управління розвитком музичної освіти на місцевому рівні, зацентовано на необхідності активного використання потенціалу громадських інститутів.

Ключові слова: музична освіта, навчальні заклади, державне управління, місцевий рівень, громадські ради, розвиток.

The article is sanctified to research of management questions by the system of musical education at local level. Due to the analysis of internal and external factors, that influence on activity of educational establishments giving musical education, an author offers the conceptual chart of management development of musical education at local level, accents on the necessity of the active use of potential of public institutes.

Key words: musical education, educational establishments, state administration, local level, public advices, development.

Процеси глобалізації та світової фінансово-економічної кризи поставили перед багатьма країнами світу питання модернізації не лише економіки, а також проведення реформ у культурній сфері. Культура як складноорганізована система організації духовної діяльності людини і суспільства містить унікальні можливості для забезпечення прогресу в усіх сферах розвитку соціуму в цілому і кожної особистості, зокрема. При цьому музична освіта є значущим феноменом культури, адже вона сприяє розвитку творчих здібностей людини, розширює її світогляд, дозволяє долучитися до культурних здобутків людства. Виходячи із зазначеного, у сучасному суспільстві об'єктивно зростають роль і значення всіх компонентів культурної політики, які стосуються розвитку музичної освіти.

Розвиток музичної освіти безпосередньо пов'язаний з якісними змінами в побудові і функціонуванні окремих підсистем управління, організаційної, правової, фінансової тощо. У цьому сенсі на особливу увагу заслуговують проблеми впровадження інноваційних управлінських підходів та технологій, які б дозволяли максимально використовувати внутрішні переваги, а також можливості зовнішнього середовища для забезпечення розвитку музичної освіти. Саме це й обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Питання управління освітою розглядалися багатьма українськими вченими, серед яких на особливу увагу заслуговують роботи таких науковців, як Ю. Атаманчук, В. Бакуменко, С. Домбровська, Д. Дзвінчук, О. Жабенко, Н. Колісніченко, В. Корженко, В. Князев, В. Кремінь, С. Крисюк, В. Луговий, Т. Лукіна, В. Майборода, С. Майборода, І. Медведєв, Л. Прокопенко, О. Тягушева,

В. Шилова. Проблеми розвитку музичної освіти досліджуються в працях Е. Абдулліна, Л. Арчажниковой, А. Базікова, В. Горлинського, Г. Маяковської та ін. Однак аналіз літературних джерел вказує на відсутність комплексного вивчення засад державного управління розвитком музичної освіти в Україні, зокрема, на місцевому рівні.

Метою даної роботи є визначення пріоритетних напрямів удосконалення чинної нормативно-правової бази щодо регулювання розвитку музичної освіти в Україні.

Необхідність змін у сфері музичної освіти на місцевому рівні зумовлена низкою причин. По-перше, потребою в розбудові системи музичної освіти, здатної спільно з базовою освітою ефективно вирішувати головні завдання функціонування освітніх установ – забезпечення гуманістичного розвитку особистості дітей і молоді, всебічного розкриття їх творчого потенціалу.

По-друге, у створенні такої системи управління, яка змогла б привнести якісні зміни на всіх напрямках функціонування навчальних закладів, що надають музичну освіту (ЗНМО): навчальному процесі, вирішенні їх фінансових і матеріально-побутових проблем, підготовці та залученні кадрів, підвищенні престижу в місцевому освітньому просторі тощо.

Оновлення системи управління передбачає зміну істотних властивостей її елементів, відносин між ними, а також появу нових інтеграційних якостей. Причому процес трансформації системи має враховувати як специфіку існуючих відносин між елементами, так і вплив зовнішніх чинників [4]. Таким чином, розвиток системи музичної освіти, в цілому, та окремих навчальних закладів зокрема, безпосередньо пов'язаний з якісними змінами в побудові і функціонуванні окремих підсистем управління на різних рівнях, національному, місцевому, окремого навчального закладу.

Загалом, на розвиток ЗНМО впливає цілий комплекс чинників, серед яких, за результатами аналізу наукової літератури варто виділити зовнішні чинники вищого рівня (загальнообов'язкові), зовнішні чинники нижчого рівня (що впливають на діяльність закладів на місцевому рівні) та внутрішні (що залежать від кожного навчального закладу) [7 – 9]. В узагальненому вигляді вони наведені на рисунку. Розглянемо їх детальніше.

Рисунок. Чинники впливу на процес управління музичними навчальними закладами

1. *Цивілізаційні*. Кожна країна в умовах глобалізації є частиною світового загальнонародського економічного, політичного, і відповідно освітнього простору. Відповідно до цього і культурні надбання окремої країни сьогодні стають частиною світової культури. З урахуванням тенденцій до нівелювання культурних кордонів, особливо у сфері музики, дуже важливо в навчальному процесі враховувати тенденції розвитку музичної освіти в усьому світі, запозичувати передовий досвід, методики тощо. Адже саме це не тільки дозволить кожному випускнику бути конкурентноздатним на світовому “музичному ринку”, а й підвищить престиж навчання у вітчизняних навчальних закладах.

2. *Правові*. Образ бажаного майбутнього системи музичної освіти та відповідних навчальних закладів визначається цілями і завданнями, які визначені Законом України “Про культуру” [1]. При цьому щодо музичної освіти в Україні встановлено конкретні державні стандарти навчання, яких зобов’язані дотримуватися всі установи. Отже, кожний музичний навчальний заклад діє у відповідному правовому полі, порушувати яке він не має права.

3. *Педагогічні*. НЗМО – це ланка в загальній системі національної освіти. Отже, отримання музичної освіти безпосередньо пов’язано з комплексом виховних процесів, які і складають основу будь-якої освітньої системи, незалежно від її рівня (національного, регіонального або місцевого) [3].

4. *Економічні*. Кожен навчальний заклад розвивається як організм, що постійно взаємодіє і обмінюється різноманітними процесами із зовнішнім середовищем. Будь-які зовнішні зміни явно або завуальовано викликають внутрішні зміни в навчальному процесі [6]. Це пов’язано з процесами як глобального характеру

(політичні, економічні, географічні, геополітичні тощо, так і змінами, що відбуваються на регіональному і місцевому рівні, на рівні взаємодії установи і органів влади, громади тощо. Дані процеси відображаються і на “горизонтальних зв’язках” школи в її взаємовідносин з установами, організаціями, що розташовані на певній території, населенням, дітьми, батьками.

Так, зокрема, покращання економічної ситуації на рівні певної території може істотно вплинути відразу на декілька чинників. Збільшення середньої заробітної плати, рівня життя, наявність економічно активних підприємств може покращити фінансування музичних навчальних закладів, у тому числі і фонд оплати праці педагогів. Це надасть можливість залучати до роботи в них висококваліфіковані педагогічні кадри. Відповідно до цього, має підвищитися і статус музичного закладу. Високий статус закладу, у свою чергу, має змінити ставлення до нього з боку органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, а також громадськості. Таким чином, зміниться спосіб взаємодії навчального закладу з іншими соціальними суб’єктами. Вона стане будуватися на рівноправних засадах. Відповідно, погіршення економічної ситуації може негативно вплинути на цю взаємодію.

5. *Політичні.* Політичні чинники здебільшого впливають на форми взаємодії між суб’єктами системи управління музичною освітою. Насамперед, це відбувається через наявність нормотворчих функцій і розпорядчих місцевих органів влади, які у своїх рішеннях визначають конкретні рамки діяльності навчальних закладів, визначають форми їх підтримки.

6. *Соціальні.* Будь-який навчальний заклад, незалежно від його кількісних та якісних характеристик (кількості та компетентності викладачів і учнів; розміру та обладнання будівель, змістовних характеристик навчальних планів тощо), виступаючи частиною суспільного життя міста, селища, села, є часткою системи складних загальнонародських відносин, що накладає свій відбиток на планування і організацію її діяльності. Музичні навчальні заклади відіграють особливу роль у соціокультурній і освітній системі території, впливаючи не тільки на процеси духовного та культурного розвитку молоді, а і на соціальний розвиток у цілому. Зокрема, музична освіта може чинити вплив і на сферу зайнятості населення (через створення робочих місць), діяльність ЗМІ (через реалізацію певних теле-, радіо-проектів) тощо. Отже, діяльність кожної окремого музичного навчального закладу має бути інтегрована в соціальний розвиток відповідної території.

7. *Фінансові.* Музичні навчальні заклади ведуть господарську діяльність і, відповідно до чинного законодавства, можуть мати декілька джерел доходів (державне, комунальне, приватне фінансування тощо). Стан фінансового забезпечення, у свою чергу, впливає на матеріально-технічну базу закладу, заробітну плату викладачів, методичне забезпечення навчального процесу тощо.

8. *Професійні.* Професійні чинники зумовлені кваліфікаційними характеристиками суб’єктів управління різних рівнів: працівників органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, керівників навчальних закладів. Так, сучасні управлінці можуть будувати відносини, спираючись на інтерактивні методи взаємодії (дискусії, діалоги, в тому числі і через мережу інтернет). У той же час поширеними можуть бути і методи тиску, нав’язування власної думки тощо. Усе це безпосередньо

впливає на діяльність навчальних закладів [5]. Це ж саме стосується і керівництва навчальних закладів. Воно може намагатися враховувати побажання педагогів або батьків, а може спиратися виключно на своє бачення навчального процесу, авторитарні методи управління тощо.

9. *Психологічні чинники.* Щодо психологічних чинників, то в даному разі мова йде про особистісні характеристики суб'єктів процесу управління, їх психологічну сумісність, спроможність до спільних дій тощо.

Урахування цих чинників є обов'язковою передумовою розвитку системи управління музичною освітою на місцевому рівні.

Загалом, відповідно до чинного законодавства, суб'єкти управління на місцевому рівні (органи виконавчої влади та місцевого самоврядування) мають кілька можливостей зміни свого впливу на розвиток музичної освіти.

1. Через нормотворчість – ухвалення відповідними органами норм, стратегій, програм, планів тощо.

2. Через зміну форм і методів своєї роботи (реорганізація діяльності відповідних підрозділів, залучення кваліфікованих кадрів, використання інноваційних методів управління, вивчення потреб громади).

3. Через формування суб'єктом управління сприятливого зовнішнього середовища функціонування і розвитку школи на рівні міста (району), освітньої сфери регіону тощо.

4. Через місцеве замовлення, зокрема фахівців для місцевих закладів культури. При цьому зазначимо, що місцеве замовлення в культурно-освітній сфері суб'єкт управління має сформувати на основі постійного вивчення характеристик потреб території, з урахуванням стратегії та прогнозів соціально-економічного та культурного розвитку.

5. Через активне використання напрацювань консультативних і дорадчих органів, в тому числі створення громадських установ, у діяльності яких будуть брати участь усі зацікавлені соціальні партнери.

Щодо останнього пункту, то можна відзначити, що реалізація цієї ініціативи можлива за двома напрямками.

По-перше, через створення налагодженої системи супроводження методичної і науково-методичної роботи музичних навчальних закладів. Даний напрям вимагає функціонування на регіональному (або місцевому рівні) спеціального громадського інституту – науково-методичних рад, що відповідатимуть за його якість і системність методичних напрацювань, результативність і ефективність цього виду роботи. Поняття результативності і ефективності розкривається, зокрема:

1) у виконавських досягненнях учнів навчального закладу (участі у конкурсах і фестивалях, престижних професійних проєктах, “майстер-класах” тощо);

2) у інноваційній діяльності навчального закладу – наявності власних авторських програм, методичних розробок, апробованих на заняттях і відповідних фахівців, що одержали професійну оцінку або експертизу;

3) у постійній систематизації результатів науково-методичної діяльності навчального закладу – створенні бази інформаційних даних методичних і науково-методичних робіт викладачів, плановому проведенні колективом семінарів,

конференцій на актуальні науково-методичні теми.

До складу науково-методичних рад мають входити як представники органів виконавчої влади відповідного рівня, так і працівники музичних закладів різних рівнів (шкіл, училищ тощо), а також музичні діячі і представники закладів культури. З урахуванням складності проведення науково-дослідної роботи на рівні одного закладу, така рада могла б також відповідати за розробку та проведення спільних науково-дослідних робіт; організацію дослідно-експериментальної роботи і впровадження її результатів.

Створення таких рад дозволило б спростити технологію розробки та впровадження інноваційних методик викладання. Присутність у науково-методичній раді представників органів виконавчої влади дозволить доводити до навчальних закладів існуючі державні вимоги та стандарти та стежити за їх дотриманням. Наявність у ній професійних музикантів дозволить забезпечити практичну спрямованість навчального процесу та уникнути багатьох педагогічних помилок, пов'язаних з відірваністю навчання в музичних закладах від вимог, що пред'являються у професійних колективах.

Окрім зазначеного, створення науково-методичних рад дозволило б інтегрувати музичні навчальні заклади місцевого рівня в загальну систему освіти території, а також національний освітній простір. Зокрема, такі ради могли виступити координатором надання освітніх послуг у спеціалізованих і загальноосвітніх навчальних закладах.

Інтеграція таких рад в систему музичної освіти на місцевому рівні дозволить побудувати навчальний процес у НЗМО таким чином, щоб він враховував специфіку безлічі складових, зокрема умов, в яких працюють, навчаються і виховують дітей конкретні педагогічні колективи.

По-друге, через передачу частини функцій щодо управління музичними навчальними закладами громадським установам.

Виникаючі в навчальному процесі “горизонтальні зв'язки” кожного навчального закладу напрацьовуються під час щоденної роботи, в якій важливу роль виконують як колектив учнів, їхні батьки, так і педагогічний колектив. Виходячи з аналізу зовнішнього середовища конкретного навчального закладу, внутрішньовідомчих відносин між установами культури, зв'язків між музичними навчальними закладами та іншими установами освіти, а також контактів з різними організаціями і підприємствами всіх форм власності, важливим видається структуризація і інституціоналізація “горизонтальних зв'язків” школи.

З урахуванням сучасних тенденцій в управлінні освітою [2], а також функціонування музичних навчальних закладів у певному фізичному та соціальному середовищі, доцільним, на нашу думку, є створення при кожній школі консультативних рад – консультативно-дорадчих органів, які виконуватимуть функції посередників між навчальними закладами, громадськістю та органами місцевого самоврядування (зокрема, відділами культури відповідних місцевих рад).

Такі ради, створені при навчальних закладах, виконуватимуть управлінські функції контролю і організації навчального процесу, зокрема щодо такою:

- визначенні потреб батьків та учнів у освітніх послугах;
- забезпечення контролю над процесом надання освітніх послуг;

- координації навчальної та виховної роботи навчальних закладів;
- організації концертів, виступів;
- сприяння працевлаштуванню випускників навчальних закладів тощо.

Створення таких рад, що діятимуть на громадських засадах, дозволило б, з одного боку, забезпечити належний контроль громадськості за освітніми послугами, що надаються учням, з іншого – забезпечити належну координацію діяльності керівництва навчальних закладів та органів місцевого самоврядування в процесі управління.

Головними принципами роботи таких рад має стати цілеспрямованість і системність, рівність доступу (участь в її роботі представників усіх зацікавлених сторін – органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, батьків, учнів, педагогічного колективу тощо), забезпечення моніторингу навчального процесу.

Принцип цілеспрямованості і системності має на увазі побудову навчальної роботи відповідно до продуманої стратегії з урахуванням думок кожного викладача, побажань батьків, можливостей учнів.

Украй важливим принципом діяльності такої установи є рівність доступу всіх зацікавлених груп в її роботі, адже це дозволить забезпечити урахування думок усіх зацікавлених осіб і подальше сприйняття рішень, що прийматимуться цією радою всіма зацікавленими суб'єктами.

Не менш важливим є принцип моніторингу навчальної роботи, включаючи зіставлення її первинного плану і отриманих результатів. Цей моніторинг надає можливість співвіднести поставлені цілі і завдання і реальну ситуацію щодо їх виконання; визначити рівень задоволення потреб батьків та учнів у навчанні в цілому, та під час оволодіння конкретних дисциплін зокрема; скорегувати управлінську діяльність відповідно до отриманих результатів моніторингу та впливу зовнішніх і внутрішніх чинників; розробити пропозиції по подальшому розвитку музичної освіти на місцевому рівні.

Відповідно, дуже важливим видається обговорення результатів навчальної роботи і розробка пропозицій для навчального закладу в цілому та конкретних педагогів, зокрема. Така інформація дає можливість забезпечити необхідне корегування навчального процесу, забезпечити його наближення до потреб замовників навчання.

Слід зазначити, що розвиток музичних навчальних закладів на місцевому рівні має відбуватися на основі певної стратегії, в якій мають бути ураховані зміни як організаційного, так структурно-функціонального забезпечення процесу управління. Ухвалення такої стратегії – прерогатива місцевої ради. Між тим в її підготовці мають взяти активну участь і представники науково-методичної ради. Працюючи над такою стратегією, вкрай важливим є забезпечити системність та узгодженість усіх заходів, урахування як зовнішніх, так і внутрішніх чинників розвитку НЗМО.

На основі вищенаведеного можна запропонувати концептуальну схему розвитку управління музичною освітою на місцевому рівні (табл).

Етапи розвитку системи управління музичною освітою на місцевому рівні

№ етапу	Зміст заходів	Результат заходів
I	Створення концептуальних документів щодо розвитку системи музичної освіти (стратегії, концепції тощо)	Документи, що сприяють оновленню управляючої системи: – стратегія розвитку музичної освіти на рівні міста/району; – місія та цільова програма розвитку кожної освітньої установи
II	Створення місцевих науково-методичних та консультативних рад, що координуватимуть роботу навчальних закладів та забезпечуватимуть належний громадський контроль за їх діяльністю	Документи, що регламентують діяльність науково-методичних та громадських установ: – статuti, – положення тощо
III	Оновлення системи управління на різних рівнях: – області, – міста (району); – навчальних закладів	Проведення реорганізації органів управління культури на обласному та районному (міському) рівні. Сучасні критерії оцінки ефективності роботи органів влади. Сучасні критерії оцінки ефективності управління навчальними закладами. Утвердження навчальних закладів як юридичних організацій, утвердження їх самостійності в питаннях управління бюджетом, кадрами, визначення змісту навчальних програм тощо. Укладення договорів з навчальними закладами про нові майново-правові і фінансові відносини
IV	Реалізація програм місцевого замовлення на підготовку випускників НЗМО, реалізація довгострокових творчих проєктів розвитку соціально-культурної і освітньої сфери міста/району; створення ефективної моделі навчальних закладів, що допомагає вирішувати комплекс навчальних, виховних та освітніх завдань, налагодження взаємодії між музичними та загальноосвітніми навчальними закладами	Підвищення якості навчання в музичних навчальних закладах, збільшення попиту на випускників, підвищення загальної музичної культури населення
V	Формування сприятливого зовнішнього середовища функціонування системи музичної освіти	Налагодження взаємодії навчальних закладів з комунальними соціальними установами: центрами зайнятості, молодіжними службами, закладами культури, ЗМІ тощо. Створення сприятливого соціального іміджу НЗМО, підвищення престижу музичної освіти

Оновлення системи управління музичною освітою на місцевому рівні пов'язане із включенням у цей процес нових елементів – науково-методичних і консультативних рад, що надають цій системі нових інтеграційних якостей. Запропонована схема управління розвитком музичної освіти поєднує реорганізацію організаційної структури суб'єкта управління, навчальних закладів, забезпечення нової якості взаємодії суб'єкта управління із його об'єктами, а також об'єктів

управління з зовнішнім середовищем. Реалізація запропонованої схеми дозволить не тільки підвищити якість музичної освіти, але і затвердити за музичними навчальними закладами статус важливих суб'єктів соціального та культурного розвитку території.

Організація ефективного управління музичною освітою на державному рівні стане предметом подальших досліджень.

Література:

1. Закон України “Про культуру” . – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2778-17>
2. *Атаманчук Ю. М.* Державне управління освітою в умовах інформаційного суспільства / Ю. М. Атаманчук // Вісн. Черкас. ун-ту. – 2009. – Вип. 157. – С. 9–13. – (Серія “Педагогічні науки”).
3. *Власенко О. М.* Роль музики у формуванні духовності особистості / О. М. Власенко // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 2008. – № 5. – С. 224–229.
4. *Волков Ю. Е.* Социальное управление как вид управленческой деятельности в общественных системах / Ю. Е. Волков // Социально-политический журнал. – 1997. – № 3. – С. 60–68.
5. *Дзвінчук Д.* Державне управління освітою в Україні: тенденції і законодавство : [навч. посіб. для вищ. навч. закл.] / Д. Дзвінчук. – К. : ЗАТ “Нічлава”, 2003. – 240 с.
6. *Зотова Е. Б.* Система управления общеобразовательной школой музыкально-эстетической направленности / Е. Б. Зотова : автореф. дис. ... к.пед.н. – М., 2002. – 22 с.
7. *Методика формування художньо-творчої особистості засобами музичного мистецтвами* : [навч.-метод. посіб.] / М. С. Демчишин ; Наук.-метод. центр серед. освіти. – Суми : ВВП “Мрія-1”, 2004. – 105 с.
8. *Троєльнікова Т.* Керівні кадри органів державного управління в галузі культури і мистецтв: стан проблеми, шляхи удосконалення / Л. Троєльнікова // Вісн. Кн. палати. – 1999. – № 4. – С. 32–37.
9. *Шульга Л.* Українська система управління освітою: поступ до демократичного виміру / Л. Шульга // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 1. – С. 65–71.

Надійшла до редколегії 21.07.2011 р.